

Inskrift (enligt B 403):

× **porstin** × **auk** × **kura** × **litu** × **raisa** × **stin** × **efftir** × **lafsa** × **fapur sin**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45

Þorsteinn ok Gyra(?) letu ræisa stein æftir Lafsa, faður sinn.

»Torsten och Gyra(?) läto resa stenen till minne av Lafse, sin fader.»

Till läsningen: Rhezelius (F a 6) läser 11—14 **kuba**, 33—37 **lefsa**. Sk även efter 42 r och 45 n.
 — Hadorph och Leitz (B 403): 11—14 **kura**, 33—37 **lafsa**.

11—14 **kura** är väl sannolikt ett kvinnonamn. Det kan vara ett kortnamn till det rätt vanliga namnet *Gyriðr* (se U 77), sålunda *Gyra* (eller *Gyrra*). Om mansnamnet *Lafsi* se U 751.

Ornamentiken har flera detaljer, som äro kända från ristningar, som man med skäl har tillskrivit ristaren Fot. Rundjurets huvud och framfot äro nästan exakt desamma som på U 255 vid Fresta kyrka. Det långa nackbandet, som bildar en löpknut kring runslingans båda korslagda ändar, återfinnes exempelvis på U 133 (Täby kyrka), U 202 (Angarns kyrka) och U 472 (Skottsela, Knivsta sn). Djuret med det tillbakavända huvudet, som fyller ristningsytans övre del i stället för ett kors, har en parallell i U 980 Gamla Uppsala prästgård; jfr även U 991 Broby, Funbo sn. Runornas former, såvitt man kan bedöma dem efter äldre avbildningar, äro alltigenom de för Fot typiska.

956. Vedyxa, Danmarks sn.

Pl. 18, 19.

Litteratur: B 404^b, L 211, D 1:186. J. Bureus, F a 6 s. 197 n:r 157 (Rhezelius), F a 5 n:r 88, F a 1 s. 21; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Vita Theodorici (1699), s. 464, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 299 f.; E. J. Biörner, Epistola responsoria (1726), s. 14 f., 21; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 85, i Acta Literaria Sveciæ 2 (1725—29), s. 213; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 159; R. Dybeck, Danmarks socken (1863, ATA), Reseberättelse 1866 (ATA); UFT h. 7 (1877), s. 36; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA); O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 114; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 32; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 12 n:r 7); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 404^b); Dybeck (D 1:186); v. Friesen foto 1904 (ATA).

Det runristade stenblocket ligger på en åker 300 m. SSV om Vedyxa gård, 15 m. S om landsvägen Uppsala—Funbo, 25 m. N om vägen till Lövsta och 80 m. Ö om vägskalet mellan landsvägen och Lövsta-vägen. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Runstenen är tidigast känd genom en teckning (F 12) och en läsning av inskriften (i F a 6) av J. Rhezelius. Platsen anges vara »Widh Wädyxa». F a 5: »Wädyxa». — Ransakningarna: »Weedyxa Giärdet Enn stehn påskrifwen». — Peringskiöld (1710): »Runstenen i Wedyxe gärde, är igenom sitt kullfallande midt i tw slagen, men des skrift och ritning aldeles behållen» (B 404^b och L 211: »Wedyxe gärde»). — O. Celsius har vid tre olika tillfällen granskat stenen och dess inskrift: den 22 april 1725, den 1 febr. och 11 mars 1726, sista gången tillsammans med prof. Erik Benzelius d. y., herr Carl Meurman, Stockholm, herr D. Grill, Stockholm och herr Anders Celsius, Uppsala. »Qui viderunt integrum esse et sphalmata antiquariorum recte notata in vindiciis... Stenen är icke sönder i två stycker, som Per. säger. är hel som han varit. Men ser uht som han vore sönder. har aldrig stådt uprest, som synes deraf at han är alt ned rijtad. Har altid legat vidöpen.» — Dybeck (1866): »Runstenen på Wedyxa gärde i Danmarks socken, res-tes under det jag uppehöll mig i trakten»; huruvida Dybeck avser U 956 eller U 957, kan ej

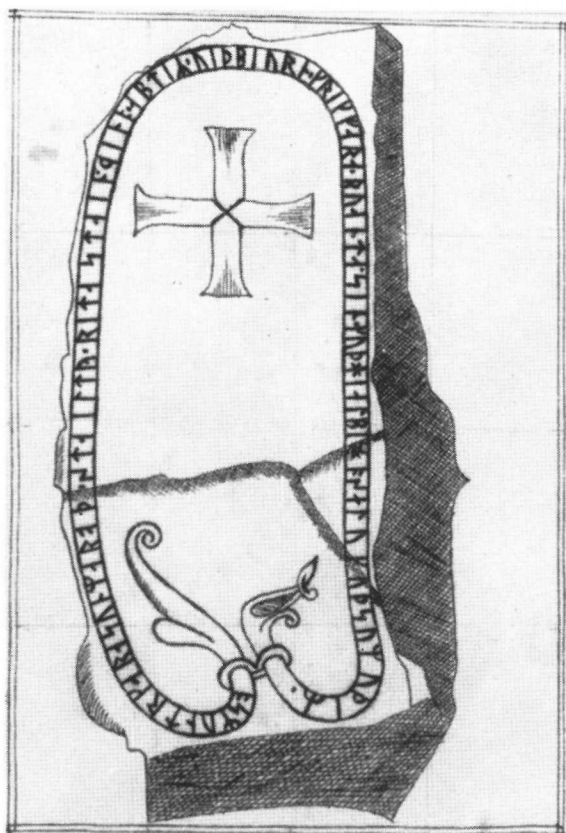

Fig. 51. U 956. Vedyxa, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

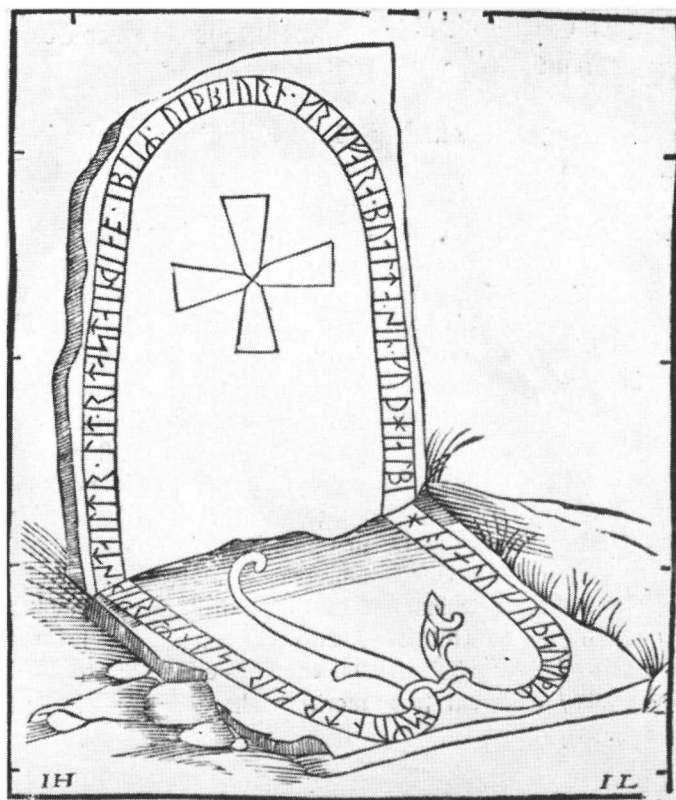

Fig. 52. U 956. Vedyxa, Danmarks sn.
Efter B 404.

avgöras. Också Dybeck opponerar (i *Sveriges runurkunder*) mot Peringskiölds påstående, att stenen skulle ha varit slagen mitt i tu: »Denne runsten, som ligger å Wedyxe gærde mellan Funbovägen och byn, är icke, såsom man af bautilska afritningen kunde sluta, ituslagen. Nedre delen af den aflånge stenen, utgörande nära hälften af honom, ligger jämn med jorden och öfre halfvan bildar en från denna trubbvinkligt uppstående skifva; och har hela stenblocket säkert haft sin nuvarande ställning åtminstone allt sedan det försågs med ristning, troligen äfven förut.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »S om Wedyxa.»

Grå granit. Ett stenblock av högst säregen form, i det att ristningsytan utgöres av tvenne plan, som bilda en trubbig vinkel mot varandra. Ristningens hela höjd är 2,27 m., största bredd 0,95 m. Övre delens höjd är 1,37 m., nedre delens 0,90 m. Ristningens båda plan bilda nu ungefär samma vinkel mot markytan. Ursprungligen torde det nedre planet ha varit horisontellt och det övre haft en mera upprätt, svagt bakåtlutande ställning, ungefär så som bilden i *Bautil* visar. Stenblocket har då haft en stolliknande form, vilket torde ha varit mycket verkningsfullt, allra helst som läsningen av inskriften skall börja i det övre planets nedersta del på v. sidan. Om båda planen vid ristningen hade haft samma lutning, hade knappast funnits någon anledning till denna anordning av inskriften. Stenen har sålunda sjunkit på mitten, mest på v. sidan, så att den nu ligger snett. Ytan är tämligen slät och jämn. En ojämnhet går tvärsöver stenen (från r. 22 n upptill på v. sidan till r. 70 u på h. sidan). Ristningen är tämligen grunt, men jämnt huggen; inskriften är tydlig och lättläst.

Inskrift:

· stniltr · lit · rita · stain · þino · abtir · uipbiurn · krikfara · buanta · sin · kup · hialbi · hosalukups · u
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
 mupir
 75
 osmuntr · karasun · markapi
 80 85 90 95

Stæinhildr let retta stein þenna æptir Viðbiörn grikkfara, boanda sinn. Guð hialpi hans salu ok Guðs modir. Asmundr Karasun markaði.

»Stenhild lät resa denna sten efter Vidbjörn greklandsfarare, sin man. Gud och Guds moder hjälpe hans själ. Åsmund Kåreson ristade.»

Till läsningen: Minnesinskriften börjar på v. sidan omedelbart ovanför vecket mellan de båda planen. Tydligt avsiktligt. Namnet på den som »lätit resa» stenen har sålunda haft en mera framträdande plats än med stenens nuvarande, förskjutna läge är fallet. Sk framför 1 s är otydligt, mindre tydligt hugget än t. ex. efter 7 r. 1 s är omvänt: ᚱ. Likaså 51, 65 s. 3 n har en kort bst på v. sidan om hst, nästan vinkelrät mot hst. Intet spår av bst på h. sidan. Kanske skall runan uppfattas som ett a? 7 r är klumpigt (liksom flera andra r-runor i inskriften). Namnet är f. ö. tydligt. 12 i är icke stunget. Intet sk efter 14 a, 19 n, 50 a, 56 p, 62 i, 85 r, 92 n; icke heller efter 78 r eller framför 79 o. Bst i 16 t äro vinkelräta mot hst, varför runan har den ovanliga formen ᚠ. 20 p är omvänt. Alla runorna i namnet 29—44 uipbiurn · krikfara äro djupa och säkra. 37 k är icke stunget; icke heller 54, 69 k. 67 l är säkert; icke t. På hst:s v. sida är en förhöjning i stenyttan, som icke visar minsta spår av huggning. 73 u är säker; tydligen felristning. 76 p liknar en u-runan med krökt bst. Omedelbart ovanför bst i 92 n en kort, rak fördjupning, som möjligen kan vara ett hugget sk. Namnet är tydligt. Det sista ordet har något hopträngda runor, och sista runan 99 i står omedelbart ovanför vinkeln mellan de båda planen.

Rhezeliu (F 12): 1—7 stailtu (r. 3 har en kort bst nästan vinkelrätt mot hst, på dennas v. sida; r. 7 är ett mellanting mellan u och r). 8—10 lit saknas; tydligen ett fel vid renritningen, ty Rhezeliu' läsning i F a 6 har: stailtu · lit · rita. Sk efter 78 r. 93—99 marop (så även F a 6). — Hadorph och Leitz (B 404): 1—7 stailtr, 24 i, 26 i, 93—99 markip. — Celsius: 1—7 stailtr, 24 a, 26 t, 93—99 markapi. »i uthi markapi synes väl och är icke mitt uthi angulo, uthan näst frammanföre. hoc viderunt testes.» — Dybeck: 1—7 stailtr, 24 a, 26 t, 67 t, 93—99 markipi. — v. Friesen: 1—7 stailtr, 67 t, 93—99 markapi. — Samtliga föregående granskare ha iakttagit runan 73 u. Den är också tydlig och ofrånkomlig.

O. Celsius är den förste, som har läst inskriften i rätt ordning. Såväl Rhezeliu (F a 6) och Bureus (F a 5) som Peringskiöld börja med partiet r. 79—99. De ha icke läst sista ordet (r. 93—99) riktigt och därför ej heller fattat meningen. Celsius anmärker, att det är samme osmuntr, som har ristat Järsta-stenen nära Gävle, Samnan-stenen i Gamla Uppsala sn (U 986) och Skällersö-stenen i Funbo sn (U 998).

Bureus tolkar inskriften (F a 5): »OsMundus Caronis filius marodstiltter fecit scribi Epitaphium hoc in honore VidiBerni GrikFara, Domino suo. Deus adiuuet illius animam et Dei mater.» Till ordet krikfara ger han följande kommentar: »GrikFara kallas den som far och färdas flere sin til Grikland. Såsom Hallandzfara och Gullandzfara, Spaniäfara kallas än i dag som til samma landen fara.»

Peringskiöld (1719) översätter: »Asmund Karesson, then mycket starka Kämpen, lät vthrita thenna Stenskrift, efter sin Herre och Husbonde Widbiörn Greklandz fare; Gud och Gudz Moder hialpe hans siäl.» Liksom vid andra runinskrifter, som omtala färder till Grekland, anser Peringskiöld, att det här är fråga om en deltagare i goternas härtåg fr. o. m. 200-talet, och till

denna tid vill han därför hänföra Vedyxa-stenen: »Vthi then tredie hundraåhrige tiden efter Christi Födelse, wid pass på thet 261 och 266 åhret, hafwa Götherne giort sina vthtåg til Grækeland; hwar med the ock fortfarit i then fierde och femte ålderen . . . Wid förbemälte tid måste thenne Runesten wara vprättad. Sedan Runerne wid pass Anno Christi 1000 afskaffades i Sverige hafwa åthskillige Nordiske Konungar och Krigzfolck ännu vti then tijonde och elfte ålderen vthfarit til Grækeland, at tiena där för såld, såsom vti then tiden då Konung Kiri Alexius och Drotning Zoë regerade, hwar om vår Sturleson förmäler.»

»Vehementer hic erravit Peringskiöldius», så lyder Celsius' omdöme om Peringskiölds tolkning av Vedyxa-inskriften. Hans egen översättning lyder: »Stailtr inscribi curavit hunc lapidem Vidbiurno in Græciam profecto, marito suo. Deus iuvet ipsius animam, et mater Dei. Osmuntr Kari filius signavit.» Härmed överensstämmer i stort sett N. R. Broemans tolkning: »Ståltr lät rita denne Sten efter Widbjörn Greklandsfarare, sin Man. Gud hjälpe hans Sjal, och Guds Moder. Osmund Kares Son märkte.»

UFT h. 7 (1878): »Stenhild lät rita (= skriva å) denne sten efter Vibjörn, sin make, Greklandsfararen. Gud och Guds moder hjelpe hans själl! Åsmund Kåresson riste runorna.» Brate: »Stenhild lät resa denna sten efter Vidbjörn Grekfare, sin man. Gud hjälpe hans ande och Guds moder! Asmund Kareson ristade.»

Om det sällsynta kvinnonamnet *Stæinhildr* se Sö 236. I Lundgrens och Brates namnordbok förtecknas ett belägg på namnet (lat. Stenildis) från Uppland 1316. — Om *Vidbiorn* se U 524. Tillnamnet *grikkfari* (eller *grekfari*?) förekommer även U 270. Såsom redan Bureus har insett, betyder det 'en man som har färdats (en eller flera gånger) till Grekland'. Jfr *Ænglandsfari* U 978, *Hallandsfare*, *Gullandsfare*, *Spaniefare*, isl. *Iórsala-fari* m. fl. Som egentligt personnamn förekommer *Æistfari* Sö 45; jfr också *Sæfari*, *Viðfari*. Förleden i *grikkfari* är stamformen i folknamnet *grikkjar* pl. 'greker'.

957. Vedyxa (Viggbj), Danmarks sn.

Pl. 20.

Litteratur: B 407, L 213, D 1:185. J. Bureus, F a 6 s. 197 n:r 158 (Rhezeliuss), F a 5 n:r 86, F a 1 s. 21; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 302 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 87; R. Dybeck, Danmarks socken (1863, ATA); UFT h. 7 (1878), s. 37; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 88, 160; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 12 n:r 5); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 41); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 407); Dybeck (D 1:185).

Runstenen står i åkern 500 m. SV om Vedyxa gård, 200 m. SSV om landsvägsbron nära avtagsvägen till Lövsta, 220 m. SV om U 956. Ristningsytan är vänd mot S. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Också denna runinskrift finnes upptagen i Bureus' samlingar, efter teckning av Rhezelius. Platsen anges vara: »Widh Wiggbj i Wreten» (F a 6). F a 5: »Wigby.» — Ransakningarna: »Wiggeby aspehagen.» — Peringskiöld (1710): »Wigby Runesten» (B 407 och L 213: »Wigby»). — O. Celsius har granskat inskriften den 22 april 1725; platsen betecknas som »Wiggbj fiällen = åker». »Mitt på stenen är ett ingrafwit hohl, som en liten skåhl, stor som en twärhand el. något litet större, slät innan.» — Dybeck (1863): Vid Vedyxa finnas två runstenar. »Gärdet, å hvilket den ene af dem är, har förr hört till Wiggeby.» Och i *Sverikes runurkunder*: »Den åkermark, å hvilken denne sten är, har förr hört till Wigby, men är för några år sedan lagd till Wedyxa.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »NNO om Myrby.»